

Mieszkańcy, kościoły, dworki, domy... Kolekcja pocztówek i fotografii prezentujących miejscowości powiatu stargardzkiego oraz powiatów ościennych

Piotr Tarnawski

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie, p.tarnawski@muzeum-stargard.pl

---

Abstrakt

W 2021 r. MAH w Stargardzie zakupiło do swoich zbiorów pokazną kolekcję 226 pocztówek oraz 20 fotografii prezentujących miejscowości obecnych powiatów: choszczeńskiego, pyrzyckiego i stargardzkiego. Przedstawiają one przede wszystkim kościoły, dworki, domy oraz mieszkańców. Wydane zostały głównie w okresie od lat 90. XIX w. do pierwszych lat 40. XX w.

Abstract

In 2021 the MAH in Stargard purchased a very rich collection of 226 postcards and 20 photographs depicting places in Stargard, Pyrzyce and Choszczno Counties. They primarily show churches, manors and residents. They were mainly published from the 1890s until the early 1940s.

Słowa kluczowe

Pocztówki, fotografie, powiat choszczeński, powiat pyrzycki, powiat stargardzki, Stargard

Key words

postcards, photographs, Choszczno County, Pyrzyce County, Stargard County, Stargard

---

W 2021 r. MAH w Stargardzie przeprowadziło największy jednorazowy oraz ilościowy zakup kartek pocztowych prezentujących miejscowości obecnych powiatów choszczeńskiego, pyrzyckiego i stargardzkiego. Razem z nimi w tej kolekcji nabyto także 19 fotografii umieszczonych na kartach albumowych zatytułowanych *Groß-Küssow krs. Pyritz/ Pommern 1941–1943 bei Seidlers/ Das „Schlossam Meer”* zawierających ujęcia osób i przyrody związanej z jeziorem Miedwie oraz 1 zdjęcie z okolic Brańęcina.

Stargardzkie Muzeum pozyskuje pocztówki do swoich zbiorów od 1997 r. Gromadzone są przede wszystkim kartki związane ze Stargardem oraz miejscowościami powiatu stargardzkiego w jego bieżących i okresowo zmieniających się granicach¹. Większość

---

¹ Przykładem jest gromadzenie przez MAH w Stargardzie pocztówek związanych z Łobzem i gminami ościennymi, które w latach 1999–2002 należały do powiatu stargardzkiego. Obecny powiat łobeski powstał w 2002 r.

z nich zawiera widoki miasta nad Iną, natomiast ujęcia innych miejscowości stanowią mniejszość. Jest to wynik procesu wydawniczego nastawionego na ilość potencjalnych odbiorców, w większości zainteresowanych znacznie większymi ośrodkami. Kartek z mniejszymi miejscowościami powstawało mniej, przez co ich wartość jest znacząca ze względu na unikalność i rzadką powtarzalność, a także na mniejszy nakład². Wśród posiadanych przez MAH w Stargardzie kartek zdecydowana większość prezentuje miasta i wsie należące obecnie do powiatu stargardzkiego. Pozostałe i bardzo nieliczne kartki w muzealnej kolekcji zawierają widoki spoza powiatu stargardzkiego, głównie z powiatów ościennych, czyli choszczeńskiego, pyrzyckiego, drawskiego i wspomnianego wcześniej łobeskiego³.

Omawianie nabytej kolekcji należy rozpocząć od jej części pocztówkowej. Liczy 226 pozycji i stanowi jej znaczną większość. Dotychczasowy posiadacz tej kolekcji gromadził kartki pocztowe z miejscowościami powiatu pyrzyckiego do 1945 r. Po zmianach administracyjnych należą one obecnie do trzech powiatów: choszczeńskiego, pyrzyckiego i stargardzkiego. Prezentują najczęściej najważniejsze i najciekawsze budynki, obiekty i miejsca tychże miejscowości, takie jak kościół (ryc. 1), plebania, urząd, dwór, pałac (ryc. 2), dom mieszkalny, sklep, piekarnia, gospoda (ryc. 3), zajazd, piwiarnia, restauracja, poczta, szkoła, młyn, tartak, cegielnia, cukrownia, spichlerz, dworzec kole-

Ryc. 1. Poczta; kościół i plebania w Dolicach, ok. 1910 r. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

² Aniszewska, 9–10; Gwiazdowska 2006, 267.

³ Są także pojedyncze kartki z Bad Freienwalde (Brandenburgia), Gryfina, Kamienia Pomorskiego, Międzyzdrojów, Rostocku, Szczecina i Ustki.

Ryc. 2. Poczтівka; pałac w Moskorzynie, ok. 1907 r. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

Ryc. 3. Poczтівka; mieszkańcy przed gospodą w Bralęcinie, ok. 1912 r. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

Ryc. 4. Pocztówka; berło sztyletowe z epoki brązu ze zbiorów Pommersches Landesmuseum, Stettin znalezione w Kurcwie, lata 1930–1945. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

Ryc. 5. Pocztówka; wnętrze pałacu w Wierchłądzie, lata 1905–1945. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

jowy, hotel, leśniczówka, zakład przemysłowy, most, pomnik poświęcony żołnierzom poległym w czasie I wojny światowej, obóz żeński Służby Pracy Rzeszy, ośrodek szkolenia koni zapasowych na potrzeby wojskowe, dom wypoczynkowy dla dzieci, dom bractwa kurkowego, dom dla pracowników oraz ich rodzin, ulica, jezioro, staw, park. Nielicznie występują wśród nich kartki reklamowe i okolicznościowe oraz karta korespondencyjna. Ciekawostką jest kartka prezentująca berło sztyletowe z okresu brązu ze zbiorów Pommersches Landesmuseum Stettin znalezione w Kurcewie (ryc. 4). W zestawieniu z dotychczasowymi zbiorami unikatową jest kartka pocztowa prezentująca wnętrze pałacu w Wierzchładzie (ryc. 5), gdyż najczęściej tego typu obiekty z mniejszych miejscowości prezentowane były głównie z zewnątrz. Bardzo często w otoczeniu tych budynków oraz miejsc uwieczniono także ludzi, przede wszystkim mieszkańców miejscowości. W niektórych przypadkach, patrząc na stroje, można określić, iż są to pracownicy danego sklepu lub gospody lub też uczniowie szkoły i nauczyciel, gdyż zdjęcie wykonano przed budynkiem szkoły. Wyjątkowa jest także pocztówka, która przedstawia zawodników drużyny sportowej z Sądowa (ryc. 6).

Ryc. 6. Pocztówka; drużyna piłkarska z Sądowa, lata 20. lub 30. XX w. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

Zdecydowana większość z nich została wydana w okresie od lat 90. XIX w. do początku lat 40. XX w. Wśród nich wyjątek stanowi pocztówka przedstawiająca Koszewko wydana w 1979 r. w ramach serii *Pommern im Bild*. Najczęściej są to kartki wielowidokowe (ryc. 7), prezentujące panoramy miejscowości, wspomniane wyżej budynki oraz ważne miejsca. Wydane zostały w ówczesnym standardowym formacie, od około 9 cm (wysokość) do maksymalnie 14 cm (szerokość). Najczęściej są czarno-białe, niewiele jest wśród nich kartek kolorowanych. Techniki dominujące to druk i światłodruk, są

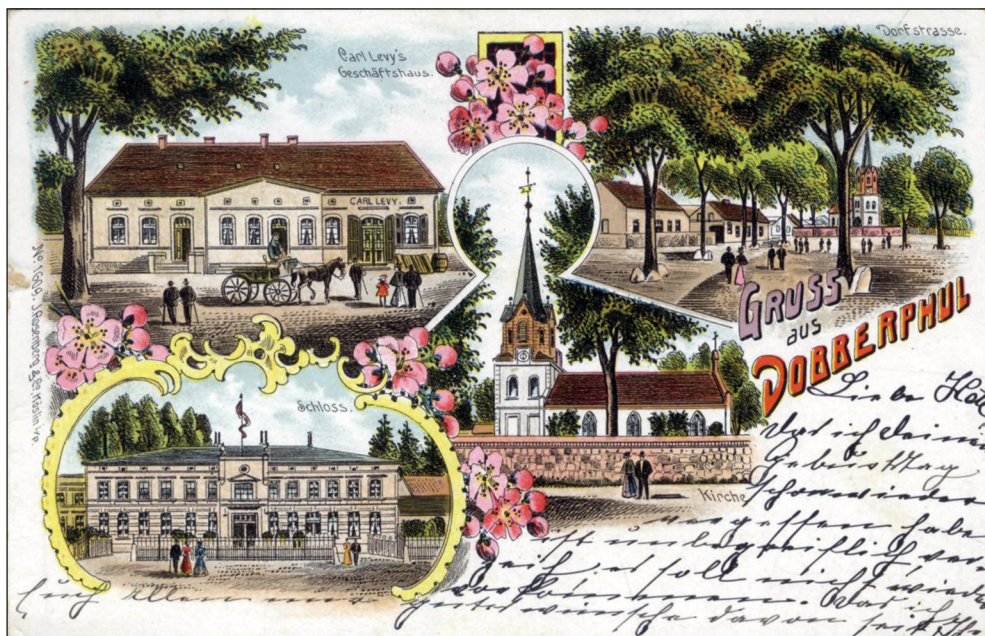
Ryc. 7. Poczтівka; trzywidokowa kartka z Kolina prezentująca zajazd i sklep kolonialny, młyn oraz dworzec, ok. 1904 r. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

także nieliczne kartki fotograficzne i litograficzne (ryc. 8). Do zapisywania korespondencji najczęściej używano ołówka i przyborów pisarskich na atrament. Wśród blisko 60 wydawców opisywanych pocztówek kilku działało w miejscowościach znajdujących się na pocztówkach⁴. Pośród przeważającej korespondencji w języku niemieckim można także odnaleźć korespondencję w języku polskim i francuskim.

W tabeli wymienione są wszystkie miejscowości, które znalazły się na zakupionych pocztówkach. Zawiera ona dane pokazujące ilość pocztówek danej miejscowości w zbiorach MAH w Stargardzie przed zakupem, zestawiając ją z ilością pocztówek, które przybyły po nabyciu omawianej kolekcji.

Z tabeli wynika, iż w większości przypadków powiększyła się znacznie ilość pocztówek danych miejscowości w zbiorach MAH w Stargardzie (tylko przy wsi Witkowo ilość zakupionych pocztówek jest mniejsza niż dotychczasowych), a w przypadku Dolic jest to duża wielokrotność. Dzięki temu zbiory wzbogaciły się o wiele nowych i niekiedy nieznanych widoków tychże miejscowości. Zauważyć można także, iż przed omawianym zakupem część miejscowości nie miała swojej ikonograficznej reprezentacji w kolekcji pocztówek stargardzkiego muzeum. Warto wspomnieć, iż tylko w kilku przypadkach zdarzyła się powtarzalność widoków względem posiadanych do tej pory pocztówek.

⁴ Z Dolic są to: A. Kroll, Elisabeth Keller, fotograf A. Budahn, Martin Tetz, przedsiębiorca Walter, pozostali to Jacoby z Rzeplina oraz Paul Volker ze Strzebielewa.

Ryc. 8. Pocztówka; kartka litograficzna z widokami Dobropola Pyrzyckiego, ok. 1905 r.
Ze zbiorów MAH w Stargardzie

Nazwa miejscowości do 1945 r. i jej ówczesna przynależność administracyjna	Nazwa obecna miejscowości i jej aktualna przynależność administracyjna	Dotychczasowa liczba pocztówek z danej miejscowości/Liczba nowo zakupionych pocztówek z danej miejscowości
Alt Libbehne, pow. pyrzycki	Lubiana, gm. Pelczyce, pow. choszczeński	0/2
Billerbeck, pow. pyrzycki	Nadarzyn, gm. Pelczyce pow. choszczeński	0/3
Blumberg, pow. pyrzycki	Morzycza, gm. Dolice, pow. stargardzki	1/2
Brallentin, pow. pyrzycki	Bralecin, gm. Dolice, pow. stargardzki,	7/13
Buslar, pow. pyrzycki	Burzykowo, gmina miasto Stargard	2/3
Carlsberg?	Niezidentyfikowana*	0/1
Charlottenhof, pow. pyrzycki	Sułkowo, gm. Pelczyce, pow. choszczeński	0/1
Collin, pow. pyrzycki	Kolin, gm. Dolice, pow. stargardzki	4/11
Cremzow, pow. pyrzycki	Krępcowo, gm. Dolice, pow. stargardzki	1/6
Dobberphul, pow. pyrzycki	Dobropole Pyrzyckie, gm. Dolice, pow. stargardzki	0/2
Dölitz, pow. pyrzycki	Dolice, gm. Dolice, pow. stargardzki	5/52

Nazwa miejscowości do 1945 r. i jej ówczesna przynależność administracyjna	Nazwa obecna miejscowości i jej aktualna przynależność administracyjna	Dotychczasowa liczba pocztówek z danej miejscowości/Liczba nowo zakupionych pocztówek z danej miejscowości
Friedrichshof, pow. pyrzycki	Skrzany, gm. Dolice, pow. stargardzki	0/1
Gottberg, pow. pyrzycki	Boguszyny, gm. Pełczyce, pow. choszczeński	0/4
Groß Küssow, pow. pyrzycki	Koszewo, gm. Stargard, pow. stargardzki	1/5
Hohenwalde, pow. pyrzycki	Gleźno, gm. Choszczno, pow. choszczeński	0/6
Jagow, pow. pyrzycki	Jagów, gm. Pełczyce, pow. choszczeński	0/2
Johannisberg, pow. pyrzycki	Janowo, gm. Warnice, pow. pyrzycki,	0/1
Neu Libbehne, pow. pyrzycki	Lubianka, gm. Pełczyce, pow. choszczeński	0/1
Klein Küssow, pow. pyrzycki	Koszewko, gm. Stargard, pow. stargardzki	2/3
Klützw, pow. pyrzycki	Kluczewo, gmina miasto Stargard	6/14
Krüssow, pow. pyrzycki	Kurcewo, gm. Stargard, pow. stargardzki	3/7
Linde, pow. pyrzycki	Lipka, gm. Dolice, pow. stargardzki	1/2
Muscherin, pow. pyrzycki	Moskorzyn, gm. Dolice, pow. stargardzki	3/11
Petznick, pow. pyrzycki	Piasecznik, gm. Choszczno, pow. choszczeński	0/8
Pumptow, pow. pyrzycki	Pomietów, gm. Dolice, pow. stargardzki	0/2
Reichenbach, pow. pyrzycki	Radaczewo, gm. Choszczno, pow. choszczeński	0/4
Repplin, pow. pyrzycki	Rzeplino, gm. Dolice, pow. stargardzki	1/7
Sallentin, pow. pyrzycki	Żalęcino, gm. Dolice, pow. stargardzki	2/7
Sadow, pow. pyrzycki	Sądów, gm. Dolice, pow. stargardzki	1/6
Schlötenitz, pow. pyrzycki	Słotnica, gmina miasto Stargard	3/4
Schönwerder, pow. pyrzycki	Ziemomyśl, gm. Dolice, pow. stargardzki	4/12
Schellin, pow. pyrzycki	Skalin, gm. Stargard, pow. stargardzki	4/4
Streesen, pow. pyrzycki	Strzyżno, gm. Stargard, pow. stargardzki	2/3

Nazwa miejscowości do 1945 r. i jej ówczesna przynależność administracyjna	Nazwa obecna miejscowości i jej aktualna przynależność administracyjna	Dotychczasowa liczba pocztówek z danej miejscowości/Liczba nowo zakupionych pocztówek z danej miejscowości
Strebelow, pow. pyrzycki	Strzebielewo, gm. Dolice, pow. stargardzki	0/3
Verchland i. Pom., pow. pyrzycki	Wierzchłąd, gm. Stargard, pow. stargardzki	1/5
Warsin, pow. pyrzycki	Warszyn, gm. Dolice, pow. stargardzki	3/7
Wittichow, pow. pyrzycki	Witkowo Drugie, gm. Stargard, pow. stargardzki	2/1

* Jest to pocztówka fotograficzna prezentująca zabudowę mieszkalną i gospodarską bez nadrukowanej lokalizacji. Na jej odwrocie odręcznie ołówkiem zapisano następujący opis: *Carlsberg b. Blumberg i. Pommern*. To mogłoby wskazywać na okolice Morzycy (dawniej Blumberg), jednak w jej okolicy mapa sprzed 1945 r. nie zawiera żadnego miejsca o nazwie Carlsberg. Jedynie na północny zachód od Morzycy, w sąsiedztwie Przewłok (Heinrichstal) na mapie widnieje Karlsburg. Nie ma jednak pewności, iż to jest to samo miejsce

W ramach opisywanego zakupu MAH w Stargardzie nabyło również karty albumowe⁵ zatytułowane *Groß-Küssow krs. Pyritz/ Pommern 1941–1943 bei Seidlers/ Das „Schlossam Meer”* z 19 zdjęciami. Wykonane zostały w latach 1941–1943, kiedy majątek w Koszewie był własnością rodziny Seidler⁶. Fotografie prezentują zarówno pałac jak i przyrodę znajdującą się w jego bliskości (ryc. 9) oraz sceny z życia codziennego to-

Ryc. 9. Fotografia; widok na domek herbaciany przy pałacu w Koszewie, lata 1941–1943. Ze zbiorów MAH w Stargardzie

⁵ Zostały wpisane pod nr. inw. MS/H/3352.

⁶ Richard Seidler z Burzykowa nabył majątek w Koszewie w 1911 r. – Majewski 2010, 353.

czącego się na jego terenie. Są to przede wszystkim ujęcia budynku, drogi prowadzącej do niego wraz z bramą, parku pałacowego i jeziora Miedwie oraz dorosłych i dzieci pozujących do zdjęć ze zwierzętami, wozem konnym, instrumentem muzycznym, a także przebywających na skutym lodem jeziorze Miedwie (ryc. 10). Wspomnieć należy jeszcze także o jednej fotografii dołączonej luzem do zakupu prezentującej grupę żołnierzy przebywających ze sprzętem wojskowym na polach niedaleko Brańęcina datowanej na 1931 r. Stan zachowania fotografii oraz ww. pocztówek jest dobry.

Ryc. 10. Fotografia; na zamrzniętym jeziorze Miedwie, w tle pałac w Koszewie, lata 1941–1943.
Ze zbiorów MAH w Stargardzie

Gromadzenie pocztówek oraz fotografii prywatnych w zasobach muzealnych ma swoje uzasadnienie. Przede wszystkim wpisują się bardzo licznie w kolekcję ikonograficzną, prezentując widoki miast oraz wielu wsi, często bardzo niewielkich, stanowiąc niekiedy ich jedyne przedstawienia. Dzięki nim można także zaobserwować zmiany w budownictwie, a także zobaczyć budynki i miejsca, które dziś już nie istnieją. Wykorzystywane i udostępniane są do wielu różnych celów w działalności wydawniczej, edukacyjnej, dokumentacyjnej, wystawienniczej oraz badawczej. Warto także zaznaczyć, że dzięki ich obecności w zbiorach muzealnych, są bardziej dostępne dla szerszego grona instytucji i osób. W obecnej epoce cyfrowej o ich popularności mogą świadczyć liczne zainteresowania i polubienia w serwisach społecznościowych w Internecie.

Bibliografia

LITERATURA

Aniszewska J. 2004. *Powiat Stargardzki na dawnych pocztówkach*. Katalog wystawy. Stargard.

Gwiazdowska E. 2006. Przedstawienia wsi na dawnych kartach pocztowych pruskiej prowincji Pomorze (1898–1945). W: A. Chłodziński, R. Gaziński (red.), *Dzieje wsi pomorskiej*. Dygowo–Szczecin, 265–282.

Majewski M. (red.). 2010. *Katalog Zabytków Powiatu Stargardzkiego 1*. Stargard.